

УДК 339.9

*В. В. Тіпанов, канд. екон. наук, доцент
кафедри міжнародної торгівлі,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана*

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ НА РОЗВИТОК СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті проаналізовано основні ключові процеси, які відбуваються в світовій економіці на сучасному етапі її розвитку (наприкінці ХХ—початку ХХІ ст.), визначено новітні детермінанти її фундаментальних зрушень і диспропорцій.

Ключові слова: світова економіка, глобалізація, трансформаційні процеси, глобальний ринок, постіндустріальне суспільство.

Аннотация. В статье проанализировано основные процессы которые наблюдаются в мировой экономике на современном этапе ее развития (конец ХХ — начало ХХІ ст.), определено новейшие детерминанты ее фундаментальных изменений и диспропорций.

Ключевые слова: мировая экономика, глобализация, трансформационные процессы, глобальный рынок, постиндустриальное общество.

Annotation. The article analyzes the key processes that occur in the global economy at the present stage of its development (late ХХ — early ХХІ century) and identifies newest determinants of its fundamental changes and imbalances.

Key words: global economy, globalization, transformation processes, global market, post-industrial society.

Постановка проблеми. Панівною тенденцією розвитку світового господарства наприкінці ХХ—на початку ХХІ ст. стала глобалізація, яка все більшою мірою проявляється у динамізації інтеграційних та інтернаціоналізаційних процесів, подальшому розвитку науково-технологічного прогресу, становленні постіндустріального суспільства, формуванні глобального ринку та його сегментів.

Проте водночас становлення глобальної економіки супроводжується наростанням системних зрушень і диспропорцій у суспільстві, загостренням суперечностей на корпоративному, державному, міждержавному, регіональному та глобальному рівнях.

У зв'язку з цим, украї актуальними постають питання щодо подальшого змістовного дослідження процесів, які напряму та опосередковано можуть впливати на становлення глобальної економіки, її сучасних тенденцій розвитку, динаміку, зміну географічної та товарної структури міжнародної торгівлі тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти щодо становлення, функціонування й розвитку глобальної економіки в умовах трансформаційних процесів, уже тривалий час перебувають у полі зору таких відомих зарубіжних і вітчизняних дослідників-економістів, як: Бхагваті Н., Бергнер Л., Вулдрідж Е., Грінспен А., Делегін М.Г., Лук'яненко Д.Г., Міклтвейт Д., Мендл Р., Нельсон Р., Острі С., Пахомов С.Ю., Поручник А.М., Ронштадт Р., Роціос Л., Румянцев А.П., Сіденко В.Р., Сікора В.Д., Семюель П., Столярчук Я.М., Томпсон Г., Хантінгтон С., Хірт К., Чужиков В.І., Циганкова Т.М., Уткін А.М., Фукуяма Ф. тощо. Разом з тим, комплексних системних досліджень, спрямованих на розв'язання глобальних сучасних проблем розвитку в епоху фундаментальних перетворень і зрушень, ще не так достатньо. Актуальність зазначених проблем, їх недостатня теоретична розробленість і велике практичне значення зумовили головну *мету* статті — виявити основні напрями трансформацій світової економіки та визначити її сучасні глобальні проблеми розвитку.

Для досягнення мети дослідження поставлено та виконано такі завдання: проаналізувати ключові процеси, що відбуваються в світовій економіці на сучасному етапі її розвитку; визначити основні детермінанти трансформаційних перетворень глобальної економіки та виявити ключові проблемні напрями її подальшого становлення; визначити головні чинники, які гальмують економічний розвиток пострадянських держав (країн СНД) у період глобальних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фундаментальні трансформаційні перетворення на сучасному етапі розвитку світового господарства, набувають глобальних масштабів. Так, до їх новітніх детермінант насамперед належать: *становлення технолоболізму* (поглиблена міжнародна кооперація між високо розвиненими країнами у науково-технологічній галузі, яка відбувається внаслідок інформаційно-комунікаційної революції та міжнародного поділу праці) [6], *виникнення фінансово-економічних криз і революційних явищ* (трансформаційна криза в країнах

колишнього Радянського Союзу у 1990 рр.; фінансова криза в країнах Південно-Східної Азії у 1997 р. та РФ у 1998 р.; фінансово-економічна криза в США у 2007 р.; загальна світова криза у 2007—2008 рр.; державні перевороти в країнах Близького Сходу у 2010—2011 рр. тощо), *загострення конкурентної боротьби між трьома сучасними головними центрами «Триади»* (Північної Америки на чолі зі США; ЄС та Азіатсько-Тихоокеанського регіону з Японією, Південною Кореєю, Китаєм і низкою інших країн); *процеси глобальної корпоратизації та транснаціоналізації* (подальша монополізація виробництва та міжнародних ринків (капіталу, послуг, продукції інтелектуальної праці), неоднороззначний вплив ТНК і ТНБ на розвиток світових сировинно-товарних сегментів) тощо. Під впливом саме цих глобалізаційних викликів і багатьох економічних, соціально-культурних, політичних, демографічних чинників відбувається формування глобального ринку (товарів, сировини, послуг, інновацій, інвестицій, фінансів, праці).

Однак на сучасному постіндустріальному етапі світогосподарського розвитку, радикальні трансформації, що відбуваються, мають суперечливий характер. З одного боку, вони проявляються у вигляді *провідної ролі ТНК і ТНБ у процесах, які сприяють стимулюванню економічної інтеграції* (виникають стійкі економічні зв'язки між різними країнами, відбувається поступове «зрощування» національних економік, що в підсумку призводить до виникнення глобальної економіки), *міжнародному поділу праці* (вищій ступені розвитку суспільного територіального поділу праці між країнами, що передбачає стійку концентрацію виробництва певної продукції в окремих країнах) [4], *розвитку виробництва, науки, техніки, зростанню продуктивності й інтенсивності праці, впровадженню прогресивних форм і методів управління* (менеджменту), а з другого — у виникненні глобальних проблем розвитку: *екологічної* (реальних загроз деградації і руйнування традиційних екосистем, тотальному забрудненні навколишнього середовища, глобальній зміні клімату на планеті, над експлуатації природно-кліматичних ресурсів), *підвищенні рівня безробіття, бідності та смертності населення* (як негативні наслідки високих темпів розвитку НТП), *поширенні небезпечних захворювань* (як результат відсутності якісних, доступних ліків і фармацевтичних препаратів), *існуванні продовольчо-ресурсної проблеми* (подоланні голоду, зниженні темпів подорожчання

продуктів харчування, вирішенні питання щодо наслідків так званої «генної революції» — перевиробництва генетично модифікованої сировини та продукції), *демографічної* (загроза перенаселення планети) тощо.

Отже, загострення існуючих протиріч, хаотичність і непрогнозованість світової економічної динаміки, внаслідок чого періодично виникають світові фінансово-економічні кризи і глобальні катаклізми дають нам можливість стверджувати, про вичерпність існуючого потенціалу зростання в умовах індустріального суспільства в більшості країн світу, про неспроможність знайти адекватні відповіді на цілу низку питань, які з'являються в сучасних реаліях господарювання, а тому і здійснити безболісний перехід на якісно новий етап розвитку суспільства — постіндустріальний.

Як ми зазначали, світова система, як і глобальний ринок перебувають сьогодні в процесі масштабних трансформацій, які суттєво впливають на розвиток економічних систем різного рівня поступово знижуючи їх резистентність.

Тому, на наш погляд, у середньо- та довгостроковій перспективі, розвиток глобальної економіки буде характеризуватися наступними особливостями, а саме:

— триватиме подальша стагнація економік розвинених країн, насамперед країн ЄС (Греції, Іспанії, Португалії, Італії тощо). Цей процес є результатом неефективної політики керівництва ЄС щодо вирішення питань кризи євровалюти та надмірного захоплення короткостроковими заходами жорсткої бюджетної економії (у 2012 році планується, що великі економіки світу разом узяті скоротять бюджетні витрати на понад 1 % ВВП, що вдвічі більше, ніж у 2011 році) [10];

— продовжиться стійке економічне зростання країн БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай). Зокрема прогнозується, що у 2030 році четвірка найбільших економік світу буде мати наступний вигляд: Китай, США, Індія та Бразилія;

— спостерігатиметься зміна балансу влади в глобальній економічній системі на користь країн з новою економікою та продовжаться структурні трансформації у світовій географічній та товарній експортно-імпортній структурі (поступово буде збільшуватися не лише частка світового обсягу виробництва та експорту країн, що розвиваються, а й світового імпорту). Так, прогнозується, що частка світового імпорту країн з новою економікою збільшиться у 2012 році до 50 % (у 2000 році вона складала лише 30

%), а провідним світовим імпортером у 2014 році стане Китай. Така стала позитивна динаміка купівельної спроможності економік країн, що розвиваються, піде на користь ТНК із розвинених країн в найближчий перспективі, які будуть експортувати до нових країн сучасну техніку й обладнання для будівництва заводів і поліпшення інфраструктури [10];

—перспективність розвитку світової економіки залежатиме також, і від рівня світових цін на енергоресурси, зокрема цін на нафту. Так, кожній глобальній рецесії починаючи з 1970-х років передував різкий стрибок цін на нафту. Отже, глобальний підйом економіки багато в чому буде залежати від діяльності асоціації країн-експортерів нафти ОПЕК та інших впливових міжнародних організацій [8];

—продовжиться індустріалізація економік країн, що розвиваються (Південна Корея, Тайвань тощо). Переважна їх більшість (насамперед, азійські країни) будуть намагатися знайти дієвий механізм зростання національних економік, які засновані на використанні власних природних багатств і відносно дешевої робочої сили до зростання на базі вищої продуктивності праці;

—загострюватиметься конкуренція між Китаєм і країнами, економіки яких, засновані на використанні низько затратних виробництв (В'єтнам, Бангладеш тощо). Підвищення рівня заробітних плат знижує конкурентні переваги національних компаній Китаю на експортних ринках у порівнянні із малозатратними виробництвами;

—розвиток глобальної економіки значною мірою буде залежати від покращення умов глобального бізнес-середовища (збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій, розв'язання питань, що пов'язане з дефіцитом талановитих і кваліфікованих кадрів, зниження економічних і політичних ризиків, інфляції й стабілізації провідних валют, насамперед «євро»), які в підсумку стануть важливими умовами одужання світової економіки.

Варто також відзначити, що глобальні тенденції, котрі спостерігаються в даний час, значно вплинули і в подальшому будуть впливати на економічний розвиток пострадянських держав, зокрема: РФ, Україну, Казахстан, Білорусь тощо. Так, не дивлячись на те, що експорт з країн СНД характеризується позитивною динамікою: за період 1993—2010 рр. частка світового товарного експорту цих країн збільшилася з 1,5 % до 3,5 %, проте ще навіть

не досягла відповідного показника колишнього СРСР у далекому 1973 році (3,7 %) [1].

Головними причинами, які гальмують розвиток і впливають на розв'язання існуючих суперечностей і на створення «нової економіки» у країнах СНД, можна вважати: непрогнозованість політичної та економічної ситуації, недосконалість зовнішньо-економічної й зовнішньоторговельної політики, відсутність дієвої судово-правової системи й нормативно-законодавчої основи, сприятливого інвестиційного й інноваційного клімату, наявність високого рівня тіньової економіки. До того ж, необхідно додати низьку конкурентоспроможність товарів і послуг, (тобто неспроможність більшості національних підприємств виробляти продукцію інноваційного характеру, що буде конкурентоздатною на світових ринках), нерациональну та неефективну товарну структуру експорту зовнішньої торгівлі (яка сконцентрована переважно на сировинних товарах, або продукції з низьким ступенем переробки, що становить близько 60 % ВВП) і значну залежність від кон'юнктури світових ринків.

Тому, сьогодні вкрай актуальним постає питання, яке перш за все має бути пов'язане з раціоналізацією експорту цих країн та у формуванні перспективної моделі міжнародної спеціалізації.

Так, дедалі частіше стає очевидним, що для подальшого економічного розвитку країн СНД і відбудови їх національних систем «нового типу господарювання» необхідно не лише аналізувати трансформаційні процеси, що відбуваються всередині країни, а й детально досліджувати основні магістральні шляхи розвитку світової економіки, розробити конкретний механізм адаптації досвіду індустріально розвинених країн щодо реалій сучасного глобального товарного ринку.

Ці країни, як і будь-які розвинуті держави, не можуть існувати в вакуумі, а тому повинні приділяти особливу увагу вивченню взаємозв'язку трансформації економічних систем (світових, національних) з сучасними глобалізаційними викликами, закономірностями, тенденціями та особливостями інформаційно-комунікаційного і науково-технологічного розвитку світової економіки.

Висновки з проведеного дослідження. Підводячи підсумок, слід зазначити, що з урахуванням складності та невизначеності майбутніх етапів розвитку глобальних світових ринків, саме процес їх структурної трансформації потребує ґрунтовного дослі-

дження. У даному контексті наріжним каменем є відсутність системних наукових розробок з цього приводу, що й актуалізує питання щодо більш глибокого теоретико-методологічного підходу у дослідженні вищезазначених проблем і формулюванні дієвих комплексних пропозицій. А це може бути можливим лише за умови визначення і глибокого аналізу глобальних проблем розвитку світової економіки та формулюванні обґрунтованих як об'єктивних, так і суб'єктивних прогнозів її розвитку.

Література

1. Ресурси та моделі економічного розвитку: [монографія] / за ред. Лук'яненка Д. Г., Поручника А. М., Колота А. М., Столярчук Я. М. — К.: КНЕУ, 2011. — 703 с.
2. *Новицький В. Є.* Міжнародна економічна діяльність України: Підручник. — К.: КНЕУ, 2003. — 948 с.
3. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: [монографія] / кер. авт. Циганкова Т. М. — К.: КНЕУ, 2006. — 660 с.
4. *Киреев А. П.* Международная экономика: В 2-х ч. — Ч. 1 Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства: Учебное пособие для вузов. — М.: Междунар. отношения, 2000. — 416 с.
5. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: [монографія] / за ред. Поручника А. М. — К.: КНЕУ, 2008. — 352 с.
6. Глобальна конкуренція: нові явища, тенденції та чинники розвитку: [монографія] / за ред. Пахомова С. Ю. — К.: КНЕУ, 2008. — 223 с.
7. Глобальні асиметрії економічного розвитку: [монографія] / за ред. Столярчука Я. М. — К.: КНЕУ, 2009. — 302 с.
8. *Тіпанов В. В.* Особливості регулювання світових ринків сировинних товарів // Науковий вісник, серія «Економіка» — К.: АМУ, 2011. — № 9. — С.127—134.
9. <http://www.wto.org> — International Trade Statistics 2011.
10. www.tyzhden.ua — сайт українського тижневика «Український тиждень».

Статтю подано до редакції 19.04.12 р.